

רת פעולה, דבר שמכניס את כל הפועלים לידו להיסטריה. בשלב השני הוא משבש לח' לטוץ את פעולת המכונה על ידי סידרה של פעולות בלתי-רצפיות. זהו כמובן הטיורף הטור, ששום מכוונה המבוססת על מערך רציונלי ושיטתי של פעולות, לא יכולה לעמוד נגדו.

ככך מציב צ'פלין את הנווד שלו במחנה ההיסטורי של הלודיטים, אשר יותר מ-100 שנה לפניו ניתצו את גולי האריזה בעיר נויטינגהם. אולם, בניגוד ללודיטים, שביקשו להגן על פת לחמם, צ'פלין יוצא נגד הרהיב ההומניזציה של המכונה.

שיאה של הרהיב ההומניזציה זו באה לביטוי בסצינה הנחרת של כבילת הנווד לרובוט"הזנה, שנועד לקצר את הפסקת-האוכל של הפועלים ולאפשר לצ'פלין לבצע קטע בלתי-משבש של מימיקה. רובוט-ההזנה שם ללעג, כמובן, את סימטום של מניאקים טכנור"ם, אבל באופן ספציפי יותר הוא מהווה פארסה על שני עקרונות מרכזיים העומדים ביסוד התעשייה המודרנית. הראשון הוא ההתמחות, מיסודו של אדם סמית (בסוף המאה ה-18): השני הוא הסטנדרטיזציה, שנולדה בסוף המאה ה-19.

הפרופ' יהודית בוכר אגסי, חוקרת בעלת מוניטין בינלאומי בסוציולוגיה של העבודה, מצביעה על פרדריק וינסלו טיילור, כעל אבי הרעיון המשוקף של האדם בשירות המכונה. טיילור (1915 — 1856), אמריקאי ממוצא קוויקי, הגיע למסקנה שהפועלים הם בטלנים מטיבעם, ואינם מוכנים להשקיע מחשבה בעבודתם ומסרבים לארוח את הקשר בין תפקוד לבין שכר. טיילור, כמובן, לא טרח לחפש סיבות אחרות. "לעצולנות הטבעית של הפועלים, שרובם ככולם היו איכ"ים מהגרים ששקעו לא עסקו בתעשייה).

כיוון שכך, הדרך היחידה להוציא מאנשים כאלה תפקוד גדולה יותר, היא לפרץ את תהליך הייצור לסידרת-פעולות המרכיבות אותו, למרוד את הזמן הררוש לביצוע, להפוך זמן זה לנורמה, ולקשור את ביצוע הנורמה בשכר.

את הביטוי המפורסם והרהבתני ביותר של הסטנדרטיזציה סיפק ב-1908 הנרי פורד, כאשר העלה את מודל T המפורסם שלו על פס-הרובוט. מהנדסי-הייצור שלו מרדו את תנועות-העבודה של הפועלים, ומצאו שדרר שות כ-8000 פעולות נפרדות לייצור המכרנית.

אלוין סופר מביא בסיפרו הנג השני של כמה נתונים מרתקים מהאוטוביוגרפיה של פורד על תהליך הייצור: מתוך 7882 הפערים לות הדרושות ממונת מיקצועית, 949 חייבו בת להיעשות בידי גברים חזקים, 3,338 על ידי גברים רגילים, ואילו שאר הפעולות יכו לות להתבצע על-ידי נשים או ילדים גדולים. כן, שכחנו, פורד מצייין כי 670 פעולות ניתנות להיעשות בידי נשים קטועי אגפים תחתונות, 2,637 על-ידי קטועי רגל אחת, שתי פעולות בידי עיוורים ו-715 באמצעות קטועי יד אחת. מה פלא שצ'פלין יוצא לתקוף את אליה-התעשייה בנשק המושחז של הסאטירה.

אנחנו נתגבר

בחזרה לנווד. אחרי שהוא משבש את פעולת המכונות על-ידי הורדת מנופים וסגירת מתגים, הוא מוביל את כבוד לבית-משוגעים. הטיורף מנצח את המכונה ואת השיטה, אבל השיטה מצויה בכל מקום. בבית הסודר, שאליו הוא מושלך כעיקבות הפגנת מובטלים, הוא מוצא עצמו צועד בסך לתאו ולחזרה-האוכל. וגם כאן הוא מגיב נגד השיטה בנשק האוזב עלי: השיגעון שבכאוס. הפעם זהו סם שאחר האסירים מחביא במליחיה שלו. בהשפעת הסם הוא מחסל כמו ידיו מרד אסירי וזוכה בתמורה לתא פרטי, שרות-חדרים וקפה למיטה, אך לרוע מזלו גם לשיחורו מהכלא.

אלא שחנף מחכה לו האבטלה, והנווד שלנו מנסה, ללא הצלחה, לעבור את כל העבירות האפשריות כדי לשוב למיטה החמה ולשלוש הארוחות החמות בכלא. לבסוף הוא נכנס למיסערה, מומין מלא השולחן מנות עיקריות בלי לשלם. הפעם המעשה מצליח כיור והוא נאסר, אבל לא לפני שצ'פלין תורם לקולנוע את אחד המעמדים הקומיים הנהדרים שלו, בסצינה עם השוטור ובעל-הקיוסק.

בהמשך משתחרר הנווד מהכלא, מתחבר לנערה יתומה ועניה, ועובר איתה סידרה של עלילות והרפתקות צ'פליניות משעשעות. לרגע נרמה שהסרט יסתיים בהפראנז, אחרי שהוא מתקבל לעבודה כמלצר במיסערה שבה מופיעה נערתו כרקדנית. אבל אושרם של השניים נקטע באיבו, כאשר פקיד משרד-הרוחה באים לאסור את נערתו. השניים בורחים אל מחוץ לעיר, ובתמונת-הסיום, שהפכה סמל ופארודיה לכל סרטי הקיטש ההוליוודיים, הם יוצאים לדרך שלובידיים אל מול השמש העולה, לא לפני שהנווד אומר לנערתו: "אנחנו נתגבר", מיספט שהוליווד תשים בשינוי נוסח קל כפיה של סקרלט אוהרה, בתמונת-הסיום המפורסמת של חנף עם הרוח: "ככלות הכל, מחר הוא יום חדש".

השקר הגדול

אן המקום לחזור לשאלה שהוצגה בפתח הרשימה. הייתכן שצ'פלין הוליד שולל את כולנו, כאשר עורר בנו חיבה לדמות שיקרית ומושחתת?

נתחיל בשקר. ברי לכל שהנווד של צ'פלין הוא לא נווד אמיתי ולא עני אמיתי. נווד אמיתי, אחרי כמה שבועות של שינה מתחת לכיפת הרקיע, הוא לא בדיק יצור הניב שתרצה לאמץ לליכך, לפחות לא לפני שיתחף את גופו ויחליף את כבודו. עני אמיתי ורעב לא מבזבז אנרגיה מיותרת על גינוני אכירות ועל הליכות-נימוסין. הנווד אפוא, הוא לא רמות אמיתית, אלא מלל, מטאפורה.

בכך בדיוק טמונה שיקריותה ושחיתותה של הדמות, כי באנושיותה ובחנת-מדותה היא נותנת לגיטימציה לחברה השבעה לחבב את העוני ולהזדהות עימו, אך לתעב את העניים. הנווד עושה לעניים מה שהרוד תום של הרייט ביצ'ר-סטור עשה לכושים, ומה שהפרא האציל של ז'אן ז'אק רוסו עשה לטבע. לא מיקרה הוא שהחברות הבורגניות, השבעות והגעונית אימצו אל ליבן את שלוש הדמויות הפיקטיביות הללו באותה מידה של התרגשות והתלהבות.

הפרא של רוסו איפשר לחברה שלמה, השרויה בניוון תרבותי, להציב לנגד עיניה מודל של אדם ברילב, טהור, ישר, כן, צנוע ובעל יצרים אותנטיים, כמיצג הטבע האמיתי של האדם. העובדה שלא היה כל דימיון בין הפרא האציל של רוסו לבין שכל מכוננים אנשים פרימיטיביים, אך סייעה להפוך את הפרא ההיפותטי של רוסו לפופולארי יותר, שכן היא איפשרה לחברה השבעה להתרפק בנוסטלגיה על מציאות מדומה, ובו בעת, לספק לאחרים הודמנות לפטור עצמם מכמה צווים תרבותיים מכבידים. למותר לציין, כי כל מעריצי הפרא האציל היו נתקפים תיעוב ופליצות אילו היו נקלעים למחיצתם של בני שבט הדינקה בסודאן או של בני האינאמאמו כיערות-היער של בראזיל.

הוא הדין בצ'פלין. הנווד שלו, השומר על נימוסיו הנאים ככל תנאי המחויק בפשטותו האנושית בכל מחיר, השם את נפשו ככפו כדי לסייע למיסכנים ממנו והיוצא חוצץ נגד חרקים ממנו, כדי להגן על כבודו של נשים אל-מוניות, הצליח לחבב את העוני על כולם, למעט על העניים עצמם. האופטימיזם הבלתי-יגדלה של הנווד ניקה את מצפונם של השכנים מכל רגש-אשמה, שהרי גבורנו עצמו לעולם אינו מתיימש ולעולם צוער

לעבר השמש העולה באמונה של "נתגבר". באמצעות הנווד המצחיק והאנושי כל-כך, זכה העוני למעטה רומנטי ואידילי, לא-דביק, לא-אלים, לא-גס, לא-מנוון, לא מדיף ריחות רעים, ועל כן לא מסאב ולא-משחית את בעליו. כמו כפי-רו הפופולארי של מארק טוויין, בן המנך והנעו, כל שצריך לעשות כדי לתקן את העוול ולהשיב את הצדק על כנו, הוא לתת לעני רחצה הגונה, להלביש אותו בבגדים נקיים, להציע לו ארוחה טובה, וכל צלקות העוני

צ'פלין מגלה את קולו

מש שנים אחרי אורות הכרך יוצא צ'פלין, בן 46 וכבר בעל אולפנים משלו, בסרט חדש. זמנים מודרניים הוא סירטו הארוך השישי. לפניו עשה את הבהלה לזהב את הקירקס ועשרות סרטים קצרים, ביניהם הנווד והבנק, שהפכו אותו לאחת הדמויות האהובות ביותר בעולם, ועל פי הערכות מס'הכנסה גם לבעל-הכנסים הגדול ביותר בארצות-הברית. למרות זאת, שב צ'פלין לאולפנים ב-1935 עם הרבה חששות. שנות היעדרו הפריכו את נבואתו מ-1931 שפס-הקול ייעלם מהקולנוע. "תוך שלושה חודשי-שנים".

צ'פלין היה נחוש בדעתו לנצח במסע האנושות אל האושר, ולשם כך היה מוכן אף להמר את הבטחתו לא להשתמש בפס-קול. הוא גם כתב דיאלוגים לדמויות, אבל כאשר נוכח בתוצאות, הוא החליט לשוב לסרט אילם, תוך שימוש מוגבל בקולות-רקע. בקטע של בית-הקפה צ'פלין עצמו מותח את מיו כדי לשיר את שיר הנוג'נסט שלו (על פי טיטנינה), למרות שמילות השיר של הנווד הן חסרות-משמעות, קטע השירה שלו הוא נקודת-מיפנה בדמות הנווד. צ'פלין ידע בנעוריו מצוקה כלכלית ונדודים. דמות הנווד, השאובה מנסיבות חייו, נולדה בסרט הנווד מ-1915. בסרט הוא מציל בת איכרים מרודפיה האכזריים ומתאהב בה, אולם כשהוא מגלה שהיא מאורסת הוא עוזב את החווה חמוי כתפנים. אז, בעודו מהלך אל האופק, הוא מזדקק ומתרחק בהילוכו הנמרץ והאופטימי שהיה מאז לסמל.

בזמנים מודרניים עובר הנווד את תהפוכותיו הגדולות: הוא מגלה את קולו ומוצא לו בת-זיווג (פולט גודארד, שהיתה גם לאשתו), נודדה ממין נקבה. זמנים מודרניים דומה להפליא בעולותו לסירטו של רנה קלייר מ-1931 לנו החרות. דימיון זה סיבך את צ'פלין בתביעה מישפטית שהגישה נגדו חברת מילס סונור טוביס באשמת פלגיאט.

רנה קלייר, שכבר בזמן ההסרטה של זמנים מודרניים שמע על דימויו ללנו החרות, הזמין להעיד. אבל בעולותו על דוכן-העדים אמר רנה קלייר: "כל הקולנוע חייב לצ'פלין. כולנו תלמידיו של האיש הנערץ הזה. אם היתה לו השראה מסרטי - כבוד גדול הוא לי". התביעה בוטלה.

אורנה לנדא

יימחו בלי להשאיר עקבות. שהרי העני כמו הפרא האציל. הוא מטיבעו יצור נעים, חביב, ישר, רחום, נוחלכריות, מסתפק במוטע, ומה שחשוב מכל לחברה השבעה, הוא איננו ראדיקל חברתי המאיים על הסדר החברתי. הנווד אצל צ'פלין לא נושא את דגל ההתיקוממות של הרעבים והמובטלים, אלא מרים במיקרה סמרטוט אדום מהארץ, כדי להשיבו לבעליו, ובטעות רואים בו המפגינים את מנהיגם. גם המהומה שהוא מחולל במיפעל הפלדה, מוגבלת למחאה נגד הניכור האנושי של המכונה ושל הטכנוקרטים העומרים בראש התאגידים, מחאה שכל בעל לב יכול להזדהות איתה ללא קושי. עם אידיאלוגיה כזו הוא מסוכן לחברה המתקנת כמו קונה כרטיסים להגרלת הלוטו.

הנווד של צ'פלין קולע אפוא לכל הטעימים. את לב העניים הוא רוכש בתושייתו, באופטימיזם שלו ובהתמדתו לנצח את השני טה. את העשירים הוא קונה בכוח הרומנטיזציה והאידיאלוגיה של העוני, המסלקות ממנו את האיום החבויו בו הפוטורות את השב"עים מכל רגש-אשמה.

הנווד של צ'פלין מציב את העוני בדיוק באותו מקום אידיאלי ובלתי-ימויק שהקצתה לו הנצרות: "אשרי העניים, כי לכם מלכות שמיים". עם בשורה כזאת אפשר להתכסות בנחת כפוך החם, בלי לחשוש מסיוטים מכוערים של עוני ורעב.

אין מחלוקת על כך שצ'פלין הוא גאון קולנועי, וכי שמורה לו אחוזת-נצח בהיכל-האמנות. אבל הנווד שלו הוא דמות שיקרית ומושחתת, שהצלחה להתחזק כמשך כמה דורות למה שמעולם לא היתה: נווד ועני.

אודות לנווד המצחיק והאנושי כל-כך, זכה העוני במעטה רומנטי ואידילי, לא-דביק, לא-אלים, לא-גס, לא מדיף ריחות רעים ועל כן לא משחית את בעליו.